

korszak legalább ennyire a jugoszláviai magyar sajtó hőskora is volt. Részben a szigorú cenzúra akadályozta a munkát, rengeteg volt a sajtóper („A Délbácska felelős szerkesztőjének vagy egy-egy munkatársának majd minden évben akadt egy-két sajtópere” — állapítja meg a szerző), de napirenden voltak a házkutatások a szerkesztőségben és egy-egy munkatárs lakásán, sőt gyakori veszélyes támadásoknak (bombamerényleteknek!) voltak kitéve a szerkesztőség tagjai és munkatársai, melyek nemegyszer életveszélyes sebesülésekkel, a szerkesztőség berendezésének megsemmisülésével jártak. Ilyen „szerkesztési gyakorlat” közepette próbált érvényt szerezni a lap szerkesztési koncepciójának. E koncepció alapján pedig a lap katolikus-vallásos szemléletén túlmenően igen lényeges politikai-kisebbségvédelmi szerepet töltött be, s jelentősége — mint ahogy a szerző hangsúlyozza —, nagyrészt abban áll, hogy a két világháború közti időszakban más lapokkal együtt (mint pl. a szabadkai Hírlap) a jugoszláviai magyarság kisebbségi öntudatának kialakulásához járult hozzá.

Hornyik sajtótörténeti tárgyú könyve, a Délbácska története konkrét feladatán, egy újvidéki, politikai jellegű lap célkitűzésének, szemléletének és általában tevékenységének ismertetésén kívül a kisebbség-nemzetiségi művelődés eddig még eléggé háttérbe szorult vonatkozásaira is felhívja a figyelmet. Az eddigiek során a kisebbség-nemzetiségi kultúrák fejlődéstörténetének tanulmányozása főleg — e kultúrák irodalomcentrikus felfogásának megfelelően — az irodalmi művekre, az irodalmi megnyilatkozásokra irányult. Egy adott kultúra számos dimenziója azonban kívül esik az irodalom által megközelíthető vonzáskörön. Éppen ezért, ha ennek, teljes arculatáról hiteles képet akarunk formálni, elkerülhetetlenül szükséges, hogy kiterjesszük vizsgálódásunk körét e kultúra legkülönbözőbb megnyilatkozásaira. Ebből a szempontból a két világháború közti időszakban a jugoszláviai magyar nyelvű újságoknak, lapoknak igen nagy jelentőségük volt, hiszen jószerivel ezek hasábjain sűrűsödött össze egy adott léthelyzet legtöbb vonatkozása.

HÓDI Éva

JASPERS FILOZÓFIAI ÖNÉLETRAJZA

Karl Jaspers: Filozofska autobiografija; „Bratstvo-jedinstvo”, Novi Sad, 1987

Karl Jaspers élvonalbeli huszadik századi német filozófustól az idén összesen három könyv vált számunkra nyelvileg hozzáférhetővé. A budapesti Európa Könyvkiadó megjelentette a Bevezetés a filozófiába című népszerűsítő művét, az újvidéki Íróközösség kiadta a Korunk szellemisége című korai kötetét, a szintén újvidéki Testvériség—egység Könyvkiadó jóvoltából pedig immár szellemi önéletrajza is olvasható szerb-

horvátul. Jaspers tanulmányozását valószínűleg leghelyesebb az utóbbival kezdeni, ugyanis egyrészt ez a legközérthetőbb könyve, másrészt pedig ebben domborodik ki leginkább az, ami a filozófiai művekben általában rejtve marad: a szerző személyes világa, egyénisége illetve sorsa.

A Filozófiai önéletrajz 1953-ban íródott, amikor Jaspers pontosan hetven éves volt — tehát egy tipi-

kus összegező műről van szó. A müncheni Pieper könyvkiadó kérésére megpróbálta benne összefoglalni életének főbb állomásait, miközben elsősorban bölcséleti alapgondolatainak kialakulására összpontosított.

Jasperser általában az egzisztencialista filozófusok közé szokás sorolni. Ez ellen Filozófiai önéletrajzában is, másutt is erélyesen tiltakozott, mégis úgy látszik, életműve legalább két vonatkozásban az egzisztencialistákéval rokonítható: egyrészt a konkrét, megismételhetetlen egyénné nála mindennél fontosabb szerep jut, másrészt pedig az úgynevezett objektív, tudományos ismeret főleg arra való ebben a filozófiában, hogy az ember túllépjen rajta. Az európai észfilozófia hagyományával szemben számára a bölcsélet elsődleges feladata nem az, hogy tárgyat megismerje, hanem hogy a lét egészét megvilágítsa. Ebből érthető meg azonban az egzisztencialista jelző elleni tiltakozása is: aki filozófiájában a konkrét egyén levezethetlensége és megismételhetetlensége mellett áll ki, az különösen kínosan érzi magát, ha homályos általánosságokkal próbálják azonosítani. Az egzisztencialista megnevezés pedig kétségtelenül egy ilyen homályos divatkategória.

A Filozófiai önéletrajz még egy vonatkozásban szorosán kötődik Jaspers bölcséleti alapállásához: ahelyett, hogy életművének értelmezését a tudós filozófiatörténészekre bízna — tehát megismerési tárggyá tenné —, ő maga próbálja, nem is értelmezni, hanem mindenekelőtt megvilágítani. Ennek elsődleges eszköze a személyes hangú vallomás. Részletesen leírja a szülői ház szellemi légkörét, pályakezdő éveit, betegségét, szüleihez fűződő viszonyát, egyetemi éveit, barátságait, s közben szinte észrevétlenül filozófiai alapgondolatai is kirajzolódnak.

A könyv egészéből egy rendkívül

sokoldalú, kora minden alapvető kérdésére reagáló bölcs önarcképe alakul ki, akitől azonban mindannyiunk apró-cseprő napi dilemmái sem idegenek. A sorok között világgosan érződik, hogy amiről ír, arról nemcsak gondolkodik, hanem mindent mélyen meg is él: kezdve a betegségtől, amiből egyedül gyógyította ki magát, egészen a szerelemig, amiben a filozófusok többségtől eltérően szintén bőszesen része volt.

Munkájának talán legizgalmasabb fejezete a Heideggerről szóló. Nemcsak azért, mert korunk két kulcsfontosságú gondolkodójának szellemi dialógusa egyáltalán nem lehet unalmas, hanem inkább azért, mert — legalábbis Jaspers részéről — a szellemi kapcsolatnál sokkal többről volt szó: egy érzelmileg túlfűtött barátságról, melyből olyan földi mozzanatok sem hiányoztak mint például az irigység és a féltékenység. Olyannyira nem, hogy ezt a fejezetet érzem a legkevésbé megalapozottnak. Gondolok itt elsősorban Heideggernek a nemzeti szocializmushoz fűződő viszonyára, amit Jaspers — úgy tűnik —, alaptalanul túloz el. Elárulja például, hogy Heidegger 1933-ban, néhány hónappal Hitler kancellárrá való kinevezése után elvállalta a freiburgi egyetem rektori tisztségét, hogy csodálatosnak tartotta a Führer kezét, és veszélyesnek ítélte a zsidók nemzetközi méretű összefogását, néhány legalább annyira fontos ténnyel azonban „elfelejt” közölni. Mindenekelőtt azt, hogy tíz hónappal hivatalba lépését követően és hat hónappal az egész államhatalomnak Hitler kezébe történő összpontosulását megelőzően Heidegger lemondott és ellenzékbe vonult. Vagy azt, hogy hivatalba lépése után rögtön megtiltotta az úgynevezett zsidó proklamációnak az egyetem épületében való kifüggesztését, valamint meg-

akadályozta, hogy a náci diákok az egyetem előtt könyvégetést rendezzenek.

Aki Heideggernek a nemzeti szocializmushoz fűződő sokat vitatott viszonyáról árnyaltabb képet kíván kialakítani, annak mindezt és még sok más lényeges mozzanatot szem előtt kell tartania. Azt hiszem ebben a kérdésben Jaspers könyve tá-

volról sem a legmegbízhatóbb forrás, hiszen a megsértett jó barát igazságának nem sok köze van ahhoz, amit Heidegger vonatkozásában keresünk. Más szóval, ez a fejezet, de a Filozófiai önéletrajz egésze is, nem annyira filozófiai, mint inkább emberi mű.

SEBŐK Zoltán

A MAGUNK EURÓPÁJA

Vitányi Iván: Az „Európa-paradigma”, Magvető, Budapest, 1987

Thomas Wolfe amerikai regényíró hatalmas művében, *Az időről és a folyóról* című, méltán nagy sikert aratott regényében a huszadik század fauszti éhségének állít emléket. Fiatal regényhőse, Eugene Gant a századelő Amerikájának gazdasági felvirágzása, a konjunktúra éveiben veti magát az élet csodáira. A húsz éves ifjúnak „mérhetetlen volt az éhsége és a szomjúsága: most először fönnakadt a fauszti háló közepén — nem volt étel, ami éhségét csillapította, nem volt ital, ami szomjúságát enyhítette volna. Mint a telhetetlen s veszett állat kóborolt az utcán, az utcaövekből is izgalmat próbált fakasztani, a milliányi képből és arcból bölcsességet és vigasztalást. Vagy könyvekkel rakott végtelen polcok közt barangolt, szenvedett, hogy nem láthat, nem tudhat mindent, de belevakult, belefáradt, belekeseredett abba, amit olvasott és látott. Tudni akart mindent, lenni akart minden, azt akarta, hogy övé legyen minden — egy és sok akart lenni egyszerre, azt akarta, hogy mint vert aranyérmet, keze között tartsa, tapints a és értse az óriás föld, a rajzó föld egész rejtelvét”. A belső határtalanság, a korlátlan lehetőség érzése jellegzetesen amerikai jelenség, nem csoda,

hogy a világ felé való hatalmas nyitottság láttán Eugene Gant angol báránője „Anglia ködében, esőjében és romjai között” megjegyzi: „Milyen jó is lehet az, ha az ember fiatal egy fiatal országban... ahol nem sokat számít, mit csinált az ember tegnap. Milyen csodálatos lehet, hogy *nem húz le a múlt kudarca*,... hogy mindig van holnapja, ... hogy mindig újrakezesheti. Tudják is maguk, amerikaiak, hogy milyen szerencsések...” Az angol kastély parkjának fáin alatt a lány világosan látja: „Amerikai fiatal, gazdag, és viszonylag kevés káros terhet hurocol... *A hagyomány*, amely Európában megőrzi a jót és értékeset, megőrzi az értéktelent is, így hát az embernek szeméhegyeken kell átgázolnia, míg kincsre bukkan.” Körülbelül ez idő tájt, a harmincas évek második felében veti papírra Szerb Antal *A Harmadik Torony* című útirajzában: „Ülök az olasz táj fölött, az alkonyatban a kékek és az ég alján a vörösek élesebbek, zengőbbek, távlatosabbak lesznek, belém száll az olasz táj kimondhatatlan édességű szerenitása, és mostani utamban először boldog vagyok. Boldog a szó antik értelmében, amely szerint a gyermek sem lehet boldog: teljesen. Semmi sem hiányzik. A